

Colecțiile de patrimoniu în era digitală; în loc de o cronică a unui workshop

F.G.Filip,

Biblioteca Academiei Române

REZUMAT

Prezentul material are ca scop descrierea contextului și a modului în care a fost organizat și s-a desfășurat workshopul dedicat temei anunțate prin titlul acestui text. Mai întâi se descriu, pe rând, unele concepte legate de sectorul cultural (cu accent pe biblioteci) în era digitală și evoluțiile din domeniu pe plan internațional și național. Apoi se trec în revistă principalele proiecte desfășurate de către sau cu aportul Bibliotecii Academiei Române (BAR) și se prezintă unele detalii privind pregătirea și desfășurarea workshopului.

Cuvinte cheie: digitizare, economia culturii, expoziții virtuale, sectorul cultural, tehnologia informației.

INTRODUCERE

În anul 1992, la prima sa vizită în România, efectuată în scopul lansării programului de cooperare al UE intitulat *EC-PECO* („European Communities-Pays de l'Europe Centrale et Orientale”), prof. G. Metakides, coordonatorul programului european de cercetare în domeniul *TI* (Tehnologia Informației), a fost invitat de Acad. M. Drăgănescu, președintele *Academiei Române* (AR), să cunoască o parte din tezeurul cultural al BAR. Cu acea ocazie, prof. Metakides, ținând în mână cu vădită emoție câteva manuscrise grecești vechi, l-a îndemnat pe autorul acestui text, care pe atunci conducea *Institutul de cercetare în informatică* (ICI), să înceapă neîntârziat activitățile de digitizare a colecțiilor BAR astfel încât ele să fie accesibile la orice oră și din orice loc de pe planetă [Filip, 96a]. Din acel moment, a început o bună colaborare între ICI și BAR pentru digitizarea unor documente și postarea în spațiul virtual a versiunilor electronice ale acestora folosind platforma tehnică oferită de *RNC*, prima rețea de calculatoare din România realizată de ICI și conectată mai întâi la *Bitnet* în

septembrie 1992 și apoi la *Internet*, în aprilie 1993 (Filip, Popa, 1996). A fost un prim contact sistematic al specialiștilor dintr-o mare bibliotecă din România cu informaticienii în vederea realizării unui proiect care avea ca scop principal „democratizarea accesului” la patrimoniul național cultural prin intermediul unor obiecte de substituție (versiunile digitale ale unor componente ale colecțiilor aflate în BAR).

De atunci lucrurile au evoluat atât în plan tehnologic și metodologic cât și în cel al percepției publice și a acțiunilor practice. Aceste evoluții au fost prezentate într-o serie de lucrări anterioare (Filip, 1996a,b, 2001, 2013; Filip et al, 2013, Filip, Cojocaru, 2009).

Nu cu multă vreme în urmă, Consiliul Uniunii Europene, a reconfirmat faptul că moștenirea culturală a Europei constituie o „resursă strategică” (aflată în biblioteci, muzee și arhive) pentru continentul nostru, având o valoare deosebită din mai multe puncte de vedere: cultural, societal, economic etc. În consecință, *managementul sustenabil* al acestei resurse cu ajutorul noilor tehnologii constituie „o opțiune strategică pentru secolul 21”. (CEU, 2014).

În vara anului 2014, Dr. Măriuca Stanciu, responsabilul științific al proiectului BYZANTION (<http://byzantion.itc.ro/>) realizat de BAR împreună cu Institutul pentru Tehnică de Calcul (ITC), a propus organizarea unui seminar științific („workshop”) cu titlul „Colecțiile de patrimoniu în era digitală”. Seminarul, care a avut un caracter național, s-a desfășurat în perioada. 24-25 noiembrie, 2014.

Textul de față are un scop dublu: a) prezentarea selectivă și actualizată a unor elemente de context cuprinse în articolele anterioare și b) descrierea modului de organizare și desfășurare a seminarului. Materialul este organizat în continuare după cum urmează. Mai întâi, se prezintă principalele noțiuni adoptate privitoare la *sectorul cultural* (cu accent pe biblioteci) și se face o trecere în revistă a inițiativelor și realizărilor pe plan internațional din domeniu. În continuare, se descriu unele evoluții legate de subiectul abordat petrecute în BAR. Apoi se prezintă informații despre modul de organizare și desfășurare a seminarului amintit mai sus.

2. CONTEXT

2.1 Sectorul cultural

O serie de autori (Adorno, 1991; Thorsby, 2001; KEA, 2006; Ronche, 2009, Hesmondhalagh, 2013) descriu evoluțiile petrecute în sectorul cultural sub

influența noilor tehnologii și a schimbării modelelor economice și societale. Pentru înțelegerea fenomenelor este relevantă clasificarea entităților care compun sectorul sub forma unor *cercuri* propuse în (KEA, p3). Astfel, putem distinge următoarele subclase (cercuri):

- Primul cerc este cel al *sectoarelor neindustriale* în care se produc bunuri și servicii culturale unice, nereproductibile: prelegeri, manuscrise, partituri, opere de artă care sunt consumate pe loc în aule, expoziții, spectacole teatrale, concerte etc.;
- Al doilea cerc conține *industriile culturale* în care se produc și se livrează în masă bunuri culturale reproductibile: cărți tiparite, filme, înregistrări muzicale etc.;
- Al treilea cerc cuprinde *industriile creative* care realizează produse derivate (design industrial și decorațiuni interioare, materiale publicitare) utilizând bunurile culturale drept „elemente de intrare”;
- Al patrulea cerc constă din *industriile furnizoare* de echipamente de acces (calculatoare, echipamente de comunicații, aparatură de înregistrare și reproducere etc).

În (Filip et al, 2015), modelul cu patru cercuri descris mai sus este completat cu un al cincilea *cerc extern*. Acesta include subclasa organizațiilor de „consumatori” de bunuri culturale native, derivate, sau de substituție la care au acces fie în mod direct prin frecventarea muzeelor și bibliotecilor, fie în mod mijlocit prin intermediul mijloacelor *tehnologiei informației și comunicațiilor* (TIC). În această clasă se plasează organizațiile de cercetare, instituțiile de educație, industriile turismului și divertismentului. În aceeași lucrare, se prezintă o schemă cibernetică și un model matematic care descriu interacțiunile dintre diferiți actanți ai sectorului cultural și cei care aparțin celui de-al cincilea cerc, actualizând reprezentările anterioare (Filip, 1996 b; Filip et al 2001) pentru a lua în considerare noile tehnologii ale internetului și aplicațiilor de tip „mobile”. O versiune simplificată a modelului testată de Bologa (2004) pe cazul Castelului Bran a indicat valabilitatea modelului propus, demonstrând cu date statistice reale din perioada 2000-2004 dependența dintre numărul de vizitatori fizici și expunerea pe Internet. Modelul propus poate servi la *fundamentarea prin simulare* (Filip, 2002, cap. 5) a unor decizii diverse din sectorul cultural.

2.2. Momente de convergență

Interacțiunile dintre specialiștii din lumea bibliotecilor și cei din domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor datează de câteva decenii. Ele s-au

intensificat pe măsura trecerii timpului sub acțiunea unor factori multipli (tehnologici, economici și sociali) a căror intensitate a variat în timp. Compoziția setului de obiective urmărite a fost însă constantă, variind doar importanța acordată elementelor constituente ale acestuia: a) *prezervarea* colecțiilor de patrimoniu, asociată cu *îmbogățirea* colecțiilor în măsură tot mai semnificativă pe seama entităților digitale native, b) *facilitarea* și democratizarea accesului, c) *valorificarea* conținutului printr-o dezvoltare sustenabilă.

În (Filip, 2014, Filip et al 2015), se trec în revistă principalele evenimente, petrecute în lumea academică, în sectorul privat și în domeniul acțiunii guvernamentale și a organismelor internaționale. În continuare, vor fi reluate unele dintre acestea care sunt relevante pentru tema anunțată în titlul textului de față.

Un moment important, larg acceptat că a anticipat evoluțiile ulterioare, este datorat scriitorului britanic H.G. Wells. Într-un volum de eseuri, Wells (1938) evocă necesitatea construirii unei enciclopedii cuprinzătoare care să se constituie într-o bază de cunoștințe. Nu peste mult timp, în 1945, Vannevar Bush propunea tehnologia microfilmului pentru construirea sistemului denumit MEMEX. Alte momente importante în drumul către biblioteca digitală de azi sunt datorate, în mod natural, unor savanți vizionari din domeniul științei și tehnologiei informației. În acest sens, pot fi menționați Licklider (1965), cunoscut mai ales pentru aportul său în domeniul inteligenței artificiale și Kahn și Cerf (1968), recunoscuți pentru contribuția lor la dezvoltarea Internetului.

Acțiunile practice care au vizat atingerea obiectivelor evocate la începutul acestei secțiuni au fost inițiate și stimulate atât de actanți din sectorul de „business” cât și de inițiativele guvernamentale sau ale organismelor internaționale în contextul eforturilor de definire și realizare a societății informaționale. În timp ce sectorul de business urmărea valorificarea potențialului economic al patrimoniului cultural, celelalte categorii de actanți erau preocupate mai ales de prezervarea valorilor culturale și facilitarea accesului. Între numeroasele inițiative din a doua categorie pot fi enumerate: a) încurajarea dezvoltării unei *industrii a conținutului* în celebrul Raport Bangemann (1994), b) proiectele G7 (1995) nr.4 („Biblioteci digitale”) și nr.5 („Acces multimedia extins la patrimoniul cultural aflat în muzee și galerii de artă”), c) crearea unui mecanism de coordonare a acțiunilor de digitizare din Planul de acțiune *e-Europe* adoptat de către Consiliul European de la Fereira în

anul 2000, d) inițiativa „Digital Library” din 2005 a Comisiei Europene care a fost urmată de extinderea referitoare la informația științifică (EC,2007), e) *Agenda Digitală pentru Europa* lansată în martie 2010, f) capitolele dedicate în programele de cercetare cadru ale UE inclusiv în HORIZON 2020 etc.

În România, un semnal important pentru o abordare sistematică în considerarea explicită a sectorului cultural în contextul eforturilor de definire și construire a societății informaționale a fost dat cu ocazia simpozionului intitulat „Rolul tehnologiilor contemporane în dezvoltarea patrimoniului cultural național”, organizat de Academia Română pe data de 21 februarie 1996 (Filip, 1996a). Primele rezultate au fost consemnate într-un proiect prioritar al Academiei Române dedicat definirii și pregătirii acțiunilor pentru construirea unei *Societăți informaționale și a cunoașterii*, în care sectorul cultural are un rol important (Filip,2001b). Se remarcă, printre alte contribuții semnificative, definirea cărții electronice drept un „vector tehnologic” important și influent asupra dezvoltării cunoașterii (Drăgănescu, 2001). Din aceeași perioadă datează predicția asupra evoluțiilor către biblioteca virtuală (Banciu, 2001). După anul 2000, inițiativele și activitățile concrete s-au diversificat și amplificat.

3. WORKSHOPUL

3.1. Evoluții în BAR

După cum s-a arătat la începutul acestui material, primele acțiuni ale BAR legate de intrarea în era digitală datează de la începutul anilor '90 și s-au realizat în parteneriat cu ICI. Ca rezultat al acestor prime colaborări, o serie de imagini ale unor componente ale colecțiilor BAR au fost postate pe serverele din ICI și au devenit accesibile prin intermediul Internet-ului. La mijlocul anilor 2010, s-a realizat informatizarea sistematică a BAR prin dotarea cu echipamente de TI și utilizarea unui sistem software performant de gestiune a bibliotecii, denumit ALEPH, achiziționat de la firma ExLibris.

Un proiect de mare amploare inițiat de Acad. E.Simion a avut ca scop faximilarea caietelor lui Mihail Eminescu disponibile în prezent în formă de volume și ca resursă electronică (Dumitrescu et al, 2010)

La sfârșitul primului deceniu al noului Mileniu, partenerii din domeniul TIC ai BAR au devenit mai numeroși și s-au diversificat pentru a atinge o paletă largă de scopuri diferite (prezervarea obiectelor de patrimoniu prin digitizarea și ameliorarea condițiilor de păstrare, facilitarea accesului prin postare pe Internet,

efectuarea de cercetare bibliografie sau legate de identificarea unor aspecte de conținut și a unor tehnici de realizare a documentelor vechi). Se pot menționa următorii parteneri de colaborare:

- Firma de cablu UPC, care a finanțat proiectul „Personalități care au schimbat lumea” (<http://www.biblacad.ro/UPCprezentare.html>), materializat prin scanarea și postarea pe site BAR a unor documente originale aflate în colecțiile de patrimoniu ale instituției aparținând unor mari personalități (Dante Alighieri, Nicolae Balcescu, George Coșbuc, Albert Einstein, Mircea Eliade, George Enescu, Galileo Galilei , La Fontaine, Nicolo Machiavelli, Napoleon, Isac Newton etc) care au devenit astfel larg accesibile;
- ICI, cu care se realizează Bibliografia națională retrospectivă a cărții românești (<http://www.biblacad.ro/bnr/>);
- ITC, cu care se derulează proiectul BYZANTION menit să evidențieze anumite canoane în obiectele de artă bizantină aflate în colecțiile BAR;
- Muzeul Holocaustului din Washington, pentru care s-au scanat și pus la dispoziția cercetătorilor cca un milion de pagini din presa românească interbelică;
- INCD pentru cercetari textile , cu care se desfășoară proiectul INHERIT menit să studieze și să amelioreze condițiile de microclimat necesare pentru păstrarea colecțiilor de patrimoniu.

Participarea BAR, în cadrul unor consorții internaționale, la *proiecte europene* a avut darul să contribuie la :

- extinderea *Europeana* cu componente ale colecțiilor de artă și de manuscrise vechi ale BAR (în proiectele *Europeana Libraries*” : http://ec.europa.eu/information_society/apps/projects/factsheet/index.cfm?project_ref=270933) și ATHENA PLUS: <http://www.biblacad.ro/athenap.html>);
- cercetarea modului de realizare a legăturilor vechi (în proiectul STUDITE: http://www.biblacad.ro/meeting%20poze_Studite.pdf);
- crearea terminologiei europene din domeniu și realizarea de expoziții virtuale folosind platforme informatice performante (în ATHENA PLUS).

Prezentarea acestor activități și realizări colegilor din țară care au participat la workshop a fost unul dintre scopurile manifestării științifice.

3.2. Pregătirea workshopului

Workshopul (http://www.biblacad.ro/workshop_colectii_patrimoniului.html) a avut ca scop principal realizarea unui schimb de experiență între instituțiile cu responsabilități, preocupări și rezultate în domeniu în vederea creerii unei viziuni privind convergența domeniilor biblioteconomie și TIC care să faciliteze colaborarea. Subiectele principale de interes au fost: a) metodele moderne de gestiune informatizată a colecțiilor de patrimoniu, b) digitizarea și c) modalitățile de expunere a conținutului.

În luna iulie 2014, au fost transmise peste 50 de invitații nominale unor personalități din instituții reprezentative pentru tema abordată. Lista instituțiilor a inclus: a) biblioteci (Biblioteca Națională, Bibliotecile Centrale Universitare din București, Iași, Cluj și Timișoara, Biblioteca Metropolitană București, biblioteci județene care dețin colecții cu valoare patrimonială, Biblioteca Patriarhiei, b) muzee (Muzeele Literaturii Romane din București și Iași), c) institute cu realizări în domeniu (ICI, ITC) și d) instituții cu responsabilități în domeniu (Direcția pentru Patrimoniu a Ministerului Culturii și Cultelor).

Au răspuns un număr de 27 de persoane. Pe baza răspunsurilor primite, a fost întocmit Programul workshopului. Acesta a cuprins 20 de comunicări grupate în patru sesiuni pe parcursul a două zile și o prezentare plenară (<http://www.biblacad.ro/expozitii/workshop/ProgramWorkshopFinal.pdf>).

3.3. Desfășurarea workshopului

Manifestarea științifică organizată de BAR cu sprijinul *Asociației Bibliotecilor din România* (ABR) a beneficiat de auspiciile Secției pentru *Știința și tehnologia informației* (<http://valhalla.racai.ro/sti/>) a Academiei Române. Ea s-a desfășurat în perioada 24-25 noiembrie în Aula Ion Heliade Rădulescu a BAR. Responsabilul proiectului a fost Dr. Măriuca Stanciu.

În deschiderea workshopului au fost trecute în revistă unele repere istorice privind Academia Română și BAR, a fost transmis salutul ABR (prof. I. Regneală) și s-a prezentat conceptul de „bibliotecă virtuală infinită” (Prof. Doina Banciu).

Comunicările care au urmat au fost expuse de colegi veniți din Alba Iulia, Cluj, Constanța, Iași, Sibiu, Timișoara și București. Produsele software ale firmelor Ex Libris și Quilto au fost prezentate de către specialiști veniți de la Budapesta și Szeged. Prezentările sunt postate pe site BAR (http://www.biblacad.ro/workshop_prezentari.html).

4. CONCLUZII

În urma analizării evoluțiilor de pe plan internațional și național, a comunicărilor prezentate la workshop și a experienței dobândite în câteva proiecte europene, se pot constata următoarele:

- Impactul TIC asupra evoluției bibliotecilor este tot mai puternic și se manifestă pe multiple planuri. Deși efectele economice directe nu sunt pe măsura așteptărilor clamate în urmă cu câteva decenii, efectele mijlocite prin intermediul *celui de al cincilea cerc* [al „consumatorilor” de cultură] sunt notabile;
- În România, există mult entuziasm la nivelul specialistilor din biblioteci și un număr semnificativ de rezultate obținute în demersurile întreprinse pentru a folosi tehnologiile erei digitale la prezervarea și punerea în valoare a colecțiilor de patrimoniu chiar dacă sprijinul autorităților și interesul firmelor nu sunt încă pe măsura așteptărilor sau a exemplurilor din alte state membre ale UE.

NOTA. Prezentul articol a fost realizat în cadrul proiectelor : ATHENA PLUS--Access to cultural heritage networks for Europeana (CIP-Best Practice Network, , Grant 325098) și BYZANTION (PN-II-PT-PCCA-2011-3.2-0030).

5. BIBLIOGRAFIE

Adorno T.W. (1991). *The Culture Industry; Selected Paperes in Mass Culture*. Rutledge Publications, London.

Banciu, D. (2001). De la biblioteca electronică la biblioteca virtuală. In: *Cartea electronică*, Ed. AGER, 43-59.

Bangemann, M.(1994). *Europe and Global Information Society*. Report to European Council. Corfu, June 24-25.

Bologa, R.(2004). Impactul Internet-ului asupra afluxului de vizitatori spre muzee. *Informatica Economica*, 1(29), p. 55-59(disponibil la <http://revistaie.ase.ro/content/29/bologa.pdf> , accesat pe data de 01.02.2015)

CEU (2014) Council of European Union. *Conclusions on Cultural Heritage as a Strategic Resource for Sustainable Europe; Education, Youth, Culture and Sport Council Meeting*. Brussels, 20 May.

Drăgănescu, M. (2001). Societatea informațională și a cunoașterii. In: Filip, F.G. (coord.). *Societatea informațională – Societatea cunoașterii: Concepte, evoluții, studii și strategii pentru România*. Editura Expert, București p. 43-112.

Dumitrescu, G., Filip, F. G., Ioniță, A., Lepădatu, C. (2010). Open Source Eminescu's Manuscripts: A digitization experiment. *Studies in Informatics and Control*, 19(1), 79-84(disponibil la: http://sic.ici.ro/sic2010_1/sart08.pdf , accesat pe data de 01.03.2015).

EC (2007). *Access to Scientific Information in the Digital Age. Communication from the Commission*. 14th February.

Filip, F.G. (1996a). Tehnologia informației și valorificarea patrimoniului cultural național. *ACADEMICA, anul V*, 9(69), p. 22-24(disponibil la [http://biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip\(1996\)Academica.pdf](http://biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip(1996)Academica.pdf) , accesat pe data de 01.03.2015) .

Filip, F.G. (1996 b). Information technologies in culture domain; context, vision and models. *Studies in Informatics and Control-SIC*, 6(4), 385-400 (disponibil la: [http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip\(1996\)SIC.pdf](http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip(1996)SIC.pdf) , accesat pe 27.02.2015).

Filip, F.G. (2001a). Către o economie a culturii și o infrastructură informațională intelectuală. In: Filip, F.G. (coord.). *Societatea informațională – Societatea cunoașterii; Concepte, evoluții, studii și strategii pentru România*. Editura Expert, București, p. 143-155, revăzut și republicat în: *Dezvoltarea economică a României și integrarea ei în Uniunea Europeană*_(Aurel Iancu, coord.), Editura Academiei Române, București, p.355-364.

Filip, F.G.(coord.) (2001b). *Societatea Informațională-Societatea Cunoașterii; Concepte, soluții și strategii pentru România*. Editura Expert, București.

Filip, F.G. (2002). *Decizie asistată de calculator decizii, decidenți, metode și instrumente de bază*. Editura Tehnică, Bucuresti.

Filip, F.G. (2013). *ITC and Culture Economy*. Lecture held at the School of Management, University of Chinese Academy of Sciences on 14.05.2013(disponibil la: [http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip\(2013\)Beijing.pdf](http://www.biblacad.ro/publicatii_proprii/FFilip(2013)Beijing.pdf) , accesat pe data de 27.02.2015).

Filip, F.G., Donciulescu, D. A., Filip, C.I. (2001). A cybernetic model of computerisation of the cultural heritage. *Computer Science Journal of*

Moldova, 9(2), p. 101-112 (disponibil la <http://www.math.md/publications/csjm/issues/v9-n2/8275/> , accesat pe data de 01.03.2015).

Filip, F.G., Ciurea, C., Dragomirescu, H., Ivan, I., (2015). Cultural heritage and modern information and communication technologies. *Technological and Economical Development of Economy*, 21 (3).

Filip, F.G., Cojocaru, I. (2009). Economia culturii în societatea bazată pe cunoaștere. *Academos*, 1-2 (9), p 11-18 (disponibil la: http://scholar.google.com/scholar?cites=17411421572956980639&as_sdt=2005&scioldt=0,5&hl=en&num=20 , accesat pe 27.02.2015).

Filip, F.G., Popa, I. (1996). Rețele de calculatoare pentru C-D. *ACADEMICA* , *Anul VI*, 12 (72), p 10-13.

G7 (1995). *Information Society Conference; Pilot Projects*. Executive Summary. Brussels, February 25-27.

Hesmondhalgh, D. (2013). *The Culture Industry* (3rd. edition). Sage Publications. Ltd.

Kahn, R.E., Cerf, V.G. (1968). *The Digital Library Project, Volume 1. The World of Knowbots. An Open Architecture and a Plan for Its Development*. Corp. for the National Research Initiative.

KEA (2006). *The Economy of Culture in Europe. A Study for the European Commission*. KEA European Affairs.

Licklider, J.C. (1965). *Libraries of the Future*. MIT Press, Cambridge, Mass.

Ronche, A.M. (2009). *e-Culture: Cultural Content in the Digital Age*. Springer Science and Business Media, Dordrecht.

Theng, Y.L., Foo, S., Goh, D., Na, J. G. (Eds.) (2009). *Handbook of Research on Digital Libraries: Design Development and Impact*. Information Science Reference, London.

Throsby (2001). *Economies and Culture*. Cambridge University Press. Cambridge.

Wells, H.G, (1938). *World Brain*. Mathisen & Co, London.